

На цьому етапі аналізується зроблене, зіставляється досягнуте із поставленою метою та оцінкою роботи. Підбиття підсумків має бути організоване таким чином, щоб учні відчули задоволення від зробленого, від подолання труднощів і пізнання нового. Цей етап має слугувати своєрідним підкріпленням навчальної мотивації, що врешті-решт приведе до формування її сталості.

Підбиття підсумків бажано проводити у формі запитань: що нового дізналися, яких навичок набули, як це може згодитися в житті. Крім того, можна поставити запитання і щодо проведення самого уроку: що було найважливішим, що ще сподобалося, що потрібно змінити в майбутньому.

Як показало опитування учнів, після експерименту 30% учнів сказали, запропоновані уроки – це засіб підвищення оцінки, інші 40% винесли на перше місце можливість виявити себе з позицій відповідального ставлення до навчання. Дізналися про цікаве, яке виходить за обмеження шкільної програми, – 20%; 10% учнів відмітили можливість самостійних дій. Багатьох зацікавила нетрадиційність уроків, незвичне оформлення кабінету, робота з додатковими джерелами знань. На уроках такого типу учні також мають можливість стати співавтором учителя, виявити свою винахідливість.

Таким чином, використання на уроках початкової ланки запропонованої нами структури уроку забезпечує розвиток пізнавальних інтересів учнів, мотивів навчання як одного з вирішальних факторів підвищення ефективності формування відповідального ставлення до навчання молодших школярів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні можливостей використання ігрових технологій в інших формах навчальної діяльності з метою формування відповідального ставлення до навчання молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипенко Ф. Игра в учебной деятельности младшего школьника // Нач. школа. – 1989. – №4. – С. 4 – 6.
2. Воронова Н. Мотивация как фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів // Початкова школа. – 2007. – №1. – С. 5 – 7.
3. Педагогічні технології / О.С.Падалка, А.М.Нісімчук, І.О.Смолюк, О.Г.Шпак – К.: Українська енциклопедія, 1995. – 253 с.
4. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібник / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; За ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

УДК 372: 81'233

І.І. Козак

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЕТИКИ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті обґрунтовані психолого-педагогічні умови забезпечення наступності між дошкільною та шкільною ланками освіти у формуванні культури спілкування дітей; вихователям дошкільних закладів та учителям початкової школи запропоновані окремі інтерактивні ігри, що, на думку автора, сприятимуть свідомому засвоєнню норм етикету та культури спілкування дітей 6 – 10 років.

In the articles are grounded the psychologic and pedagogic conditions providing for the following are between the preschool and school links of education in forming of culture of speacing of children; the separate interactive games, that, in the opinion of author, will be instrumental in the conscious mastering of norms of etiquette and culture of speacing of children 6 – 10 years of age are offtrred to the educators of preschools and teachers of primary school.

Формування загальнолюдських та національних цінностей у процесі навчально-виховної діяльності є пріоритетним напрямком державної політики в галузі освіти. Це положення Національної доктрини розвитку освіти конкретизується у законі України “Про дошкільну освіту”, за яким важливістю набуває формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду” [4: 24]. Основною ж змістовою лінією мовної освіти, задекларованою у державному стандарті початкової загальної освіти є мовленнєва, яка спрямована на формування в учнів початкової школи умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності. Говоріння ж як активна мовленнєва діяльність передбачає засвоєння та використання школярами етикетних норм спілкування. Отже, державними освітніми документами в галузі дошкільної та початкової освіти визнається необхідність підготовки особистості до взаємодії з соціальним середовищем, формування соціалізуючих та комунікативних навичок.

Програмою розвитку, навчання та виховання дітей “Дитина в дошкільні роки” [2] виокремлюється напрям “Мовленнєвий етикет” в аспекті розвитку особистості, становленні соціальних компетенцій дитини молодшого, середнього та старшого дошкільного віку. Програмою передбачено поступове засвоєння норм спілкувального етикету, засвоєння доречного використання як мовних, так і позамовних засобів спілкування. Зауважимо, що авторами програми передбачено засвоєння елементарних стійких формул спілкування в основних тематичних групах: привітання, знайомство, запрошення, прохання, згода/відмова, вибачення, співчуття, комплімент, побажання, подяка, прощання тощо.

У програмі для середньої загальноосвітньої школи (1-4 класи) освітньої галузі “Мова і література” [6] також наголошується на необхідності формування культури мовлення та культури спілкування молодших школярів у процесі організації діалогічного говоріння на уроках розвитку зв’язного мовлення, у процесі засвоєння знань розділу “Мова і мовлення”, “Слово” тощо. Актуальним є розв’язання цього завдання й у позаурочній виховній діяльності. Відповідно до поставлених завдань, “підручники з рідної мови для 2 – 4 класів пропонують ілюстративні і текстові зразки, орієнтири культурного поведіння дітей у транспорті, на вулиці, у місцях відпочинку, у приміщеннях культурного призначення, пропонують приклади дитячої поведінки, яка заслуговує осуду” [1: 103] – наголошує М.Вашуленко.

Питання формування мовленнєвого етикету впродовж усіх трьох періодів дитинства та пов’язаної з цим проблемою наступності перебувають у колі наукових інтересів теоретиків та практиків: О.Бобира, А.Богущ, Р.Євтушенко, Л.Калуської, К.Крутій, І.Курочкіної, І.Печенко, Н.Подлевської, Л.Хоружи тощо. Автори розглядають зміст, принципи, педагогічні умови і методи формування культури поведінки дітей дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку. У дослідженнях заострюється увага на добірці практичного матеріалу для формування культури спілкування, визначається винятково важлива роль педагога у забезпеченні етичного впливу на особистість вихованців, наголошується на необхідності застосування активних форм засвоєння мовленнєвого етикету школярами тощо. Однак у дослідженнях недостатньо уваги приділено інтерактивним іграм як важливому засобу формування правил етикетного спілкування, не передбачено варіативності у формах контролю за результатами сформованості комунікативних навичок.

Мета статті – з’ясувати психолого-педагогічні умови забезпечення наступності між дошкільною та шкільною ланками освіти у формуванні культури спілкування дітей; запропонувати вихователям дошкільних закладів та учителям початкової школи окремі інтерактивні ігри, що сприятимуть свідомому засвоєнню норм етикету та культури спілкування дітей 6 – 10 років.

Для розв’язання поставленої мети насамперед з’ясуємо значення термінів “мовний етикет” та “спілкувальний етикет”. Мовний етикет, як зазначає Н.Подлевська, – це система стандартних словесних формул, уживаних у ситуаціях, що весь час повторюються у повсякденні: вітання, прощання, побажання, запрошення. Спілкувальний етикет – це

етикетне використання мовних і позамовних засобів спілкування. Тому термін “спілкувальний етикет” є ширшим, що об’єднує як використання сталих мовленнєвих формул взаємодії, так і елементів невербального контакту: відповідної міміки, жестів, інтонації, постави тощо. Відомо, що без адекватного комплексного використання мовних і позамовних засобів, спілкування може не досягти бажаних результатів, або навіть мати зворотній ефект.

Спілкування – це вид мовленнєвої діяльності. Як і будь-яка інша діяльність, спілкування містить три основних компоненти: продумування та конкретизація мети, виконання діяльності, контроль та корекція результатів діяльності. В опануванні правил спілкувального етикету, їх прийнятті та свідомому використанні особливо вагома роль належить мотивації як сукупності спонукальних факторів, що спрямовують поведінку особистості у бажаному, соціально прийнятному напрямі.

Відомо, що дошкільний та молодший шкільний вік є тим раннім періодом дитинства, коли психіка вихованців найбільш пластична і чутлива до зовнішніх вражень, емоційних подій і переживань. Тому важливо у цей період забезпечити формування стійких мотиваційних фіксацій особистості, надання їм позитивного емоційного наповнення. І особливо велика роль у цьому належить керівникам навчально-виховного процесу – вихователям дошкільних закладів та учителям початкових класів.

Проблему наступності у забезпеченні переходу від ігрової у дошкільному віці до навчальної діяльності у шкільний період дитинства досліджували А.М.Богущ, І.П.Печенко. “Комунікативний аспект спадкоємності передбачає збереження на перших етапах навчання в школі особистісно-інтимного спілкування вчителя з учнями ...” [3: 85]. Отже, забезпечуючи наступність між дошкільним та шкільним періодом дитинства, керівник навчально-виховного процесу забезпечує поступову зміну стилю спілкування у системі “учитель-учень”.

Однак зміна соціальних ролей дитини та дорослого, на нашу думку, не повинна змінити стратегії розвитку мотивації досягнення у процесі формування спілкувального етикету. За результатами психологічних досліджень Д.Аткінсона, Д.Мак-Клеланда відомо, що мотив досягнення складається з двох протилежних мотиваційних тенденцій – прагнення до успіху, а не уникнення невдачі [5: 175]. Високий рівень мотивації досягнення напряму пов’язаний із характером взаємодії між дитиною та дорослим.

Особливої значущості у формуванні спілкувального етикету набувають вимоги до оцінювання результатів навчальної діяльності учнів. З одного боку, негативні оцінки, що їх може отримати школяр за результатами перевірки рівня сформованості комунікативних умінь, утруднюють становлення мотивації досягнення, можуть взагалі демотивувати особистість до подальшого навчання спілкуванню. А залишити без оцінки та й навіть оцінного судження невдало побудований навчальний діалог педагог теж не може. Передусім тому, що відсутність зворотної інформації унеможлиблює зростання мовленнєвої компетентності школярів.

На нашу думку, ефективним засобом налагодження зворотного зв’язку у процесі формування спілкувального етикету є мотиваційне судження з фіксацією не стільки результату діяльності, скільки унаочнення зростання певних навичок. У цьому зв’язку С.С. Занюк зазначає: “Лише інформація стосовно успішного (чи неуспішного) виконання завдання є недостатньою для зростання почуття власної компетентності. Важливим є повідомлення учням, які саме навички розвинулися і як це допоможе їм у майбутньому” [5: 196].

Достатнім, на наш погляд, засобом швидкого і адекватного підкріплення сформованих мовленнєвих навичок молодшого школяра є ведення *щоденника етикету*, де поступовий перехід до самоаналізу діяльності унаочнює прогрес, приносить задоволення і підтримує належний мотиваційний тонус.

Неабиякого значення у забезпеченні наступності між дошкільною та шкільною ланками освіти у формуванні етичних норм спілкування має *гра*. Інтерактивні психологічні

ігри, запропоновані К.Фопелем [7], допоможуть сформувати навички етичної взаємодії, що ґрунтуватимуться на основі не лише формального-поверхового спілкування, а уміння широко і коректно висловлювати свої почуття до співрозмовника. Ці ігри можуть бути включені у структуру навчальної діяльності школярів або пропонуватися у позаурочний час.

Ігри, спрямовані на усвідомлення ролі та значення невербальних засобів спілкування.

Гра “Один олівець на двох” (з 6 років). *Мета:* допомогти усвідомити роль спілкування у виконанні спільного завдання; сформувати уміння привертати увагу при встановленні невербального контакту.

Матеріали гри: аркуш паперу, олівець, музичний супровід.

Інструкція до виконання: Кожна пара учнів спільним олівцем на спільному аркуші паперу мовчки намалює один і той самий малюнок упродовж 2-3 хв.

Правила гри: Не можна перемовлятися один з одним. Не можна попередньо домовлятися про зміст малюнка. Можна час від часу поглядати на партнера, намагатися зрозуміти його ідеї щодо майбутнього зображення.

Аналіз справи: Що намалював, працюючи в парі? Чи складно було працювати мовчки? Чи змогли поглядом домовитися з товаришем про зміст зображення? Для чого людям потрібне мовлення?

Гра “Почуття та інтонація” (з 7 років). *Мета:* з’ясувати роль голосових інтонацій, міміки, жестів при передачі різних почуттів.

Інструкція до виконання: Уявіть, що ми перенеслися на машині часу до іншої планети, де усі розмовляють лише голосними звуками. Спробуйте показати інопланетянам радісне Аааа, щасливе Уууу тощо. Висловіть на їх мові страх, любов, хвилювання, гордість, гнів, допитливість.

Правила гри: Упродовж 3 хв. У парах поговоріть один з одним на мові інопланетян. Висловіть ті почуття, які зараз відчуваєте. Звертайте увагу на голос, поставу, міміку співрозмовника.

Аналіз справи: Чи легко було спілкуватися? Яке почуття висловити найважче, які найлегше? Чи допомагають міміка, інтонація зрозуміти почуття інших?

Ігри, спрямовані на забезпечення контролю поведінки у спілкуванні.

Гра “Камінь мудрості” (з 6 років). *Мета:* сформувати уміння учнів вести діалог, не перебиваючи один одного, бути уважним до співрозмовника.

Матеріали гри: гарний, не дуже маленький камінь.

Правила гри: Може висловлюватися у колі лише той, у кого в руках незвичайний “Камінь мудрості”. Інші говорити не можуть. За потреби камінь потрібно передати іншій дитині.

Аналіз справи: Чи подобається тобі, коли інша людина перебиває тебе? Що ти відчуваєш, коли хочеш щось розказати, а інші зайняті у цей час своїми розмовами? Що ти відчуваєш, коли всі уважно слухають тебе?

Гра “Наляканий їжачок” (з 6 років). *Мета:* вчити налагоджувати довірливі стосунки, висловлювати підтримку співрозмовнику.

Інструкція до виконання: Уявіть маленького Їжачка, який живе у лісі. Раптом він почув голосний гавкіт собаки і скрутився, захищаючи свій живіт і носик. На щастя, йому на допомогу прийшов маленький Хлопчик, який прогнав собаку. Але Їжачок вперше бачить людину і не знає, чи можна їй довіряти. Спочатку можна тихо поговорити з Їжачком, висловити йому підтримку, викликати довіру. Якщо ми будемо терплячими, то Їжачок повільно розкриється і покаже свій носик.

Правила гри: Гра проходить у парах. Одна дитина присідає, ототожнюючись з наляканим їжачком, що звернувся у клубочок. Інша намагається словами і відповідними жестами заспокоїти їжачка, завоювати його довіру. Якщо виникає довіра до слів, інтонації, рухів партнера по діалогу, то Їжачок повільно встає. Діти міняються ролями.

Аналіз вправи: В яких ситуаціях ти відчуваєш те саме, що і їжачок? Що повинна зробити інша людина, щоб ти зміг їй довіряти? Що ти відчував, коли був Хлопчиком, який допомагає Їжачку?

Гра “Спасибі за приємний день” (з 8 років). *Мета:* сформувати вміння яскраво і виразно висловлювати дружні почуття, вдячність один одному. Гра може стати своєрідним ритуалом закінчення екскурсії, останнього уроку тощо.

Інструкція до виконання: Один з учнів стає у центр кола. Інший підходить до нього, тисне руку і промовляє: “Спасибі за приємний день!”. Обидва, перебуваючи у центрі, тримаються за руки. Потім підходить третій учень, тисне вільну руку одного з товаришів зі словами “Спасибі за приємний день!”. Таким чином група у центрі кола постійно збільшується. Коли до групи приєднається остання дитина, коло замикається і церемонія завершується мовчазним трикратним потискуванням рук. На цьому гра завершується.

Таким чином, важливою умовою у забезпеченні наступності між дошкільною та шкільною ланками освіти володіє інтерактивна гра, що забезпечує включення у взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу, вчить аналізувати власні почуття, шукати адекватні, прийнятні у суспільстві форми їх вияву. Перспективами подальших досліджень може стати виокремлення інтерактивних ігор для засвоєння етичних норм спілкування дошкільників та школярів в усіх 15 основних тематичних групах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. – К.: Освіта, 2006. – 269 с.
2. Дитина в дошкільні роки: Програма розвитку, навчання та виховання дітей. – 2-е вид. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2004. – 268 с.
3. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М.Богущ, Л.О. Варяниця, Н.В.Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенко; Наук. ред. А.М. Богущ; За ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.
4. Дошкільна освіта в Україні: Нормативно-правове регулювання/ Упоряд. Л.Гураш, Т.Вороніна. – К.: Вид. дім “Шкіл. світ”, 2006. – 120 с.
5. Занюк С.С. Психологія мотивації: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
6. Програма “Українська мова” //Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – К.: “Початкова школа”, 2006. – С. 12 – 59.
7. Фопель К. Как научить детей сотрудничать?: Практическое пособ.: В 4 т. – М.: Генезис, 1998. – 160 с.

УДК 372.3

І.В. Онищенко

ЗАЛУЧЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ЧИТАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розкривається сутність та механізми формування інтересу до книжки, визначаються педагогічні умови залучення дошкільників до читання в умовах сучасного соціокультурного середовища.

The paper studies the essence and mechanisms of forming the interests to the book, determines pedagogical conditions of teaching reading for pre-school children in a definite socio-cultural environment.

Постановка проблеми. Проблема залучення дошкільників до словесного мистецтва, розвиток та виховання дітей засобами словесного мистецтва – одна із важливих і складних проблем сучасної науки. Мистецтво слова дає змогу розкривати перед дошкільниками багаті